

ПРИКАЗ КЊИГЕ „САНИТЕТСКА ТРАНСПОРТНА СРЕДСТВА У РАТОВИМА СРБИЈЕ ОД 1912 ДО 1918. ГОДИНЕ У СЛИЦИ И РЕЧИ“, ВАСЕ РАДИВОЈЕВИЋА, ДРАГИШЕ СТРАХИЊИЋА И ДИМЧЕТА МИНОВСКОГ

Никола Тошић Малешевић*
Министарство одбране Републике Србије,
Универзитет одбране у Београду, *Војно дело*

Санитетска транспортна средства у ратовима Србије од 1912. до 1918. године у слици и речи, Васа Радивојевић, Драгиша Страхинић и Димче Миновски; Српско-македонско друштво „Срма“, Битоља, 2015, 230 стр.

О санитетским транспортним средствима у ратовима 1912–1918. године није се много писало. Иако је било дела у којима се о њима говорило, друге теме су преовладавале, превасходно оне које су се бавиле борбеним операцијама, политичким догађајима или организацијом војски током тих ратова. Због тога су тројица аутора из македонског града Битоља (мак. Битола) – лекар др Васа Радивојевић, председник Српско-македонског друштва „Срма“, Драгиша Страхинић и новинар и публициста Димче Миновски, дошла на идеју да напишу књигу на ту тему, што су и реализовали 2015. године на српском и македонском језику. Свој рад су

назвали *Санитетска транспортна средства у ратовима Србије од 1912. до 1918. године у слици и речи* (мак. *Санитетски транспортни средства во војните на Србија од 1912 до 1918 година низ слики и зборови*). У њој су описали како је, током балканских ратова (1912–1913) и Првог светског рата (1914–1918), функционисао српски војни санитет и превоз рањеника са ратних положаја до превијалишта и болница, као и њихова евакуација приликом повлачења српске војске.

У изради овог дела аутори су користили различиту литературу. То су следећа дела: Антоније Ђурић, *Солунци говоре*; Коста Тодоровић, *Голгота и васкрс Србије 1916-1918*; Петар Опачић, *Кумановска битка*; Владимир Поповић, *Историја Срба*; Предраг Павловић и Новица Пешић, *Ратни добровољци на Солунском фронту и у ослобођењу отаџбине*; Никола Ј. Мариновић, *Војвода Вук, пешадијски потпуковник српске војске Војин Поповић*; чланак др Ређе Катића, *Преглед историјског развоја српских болница у времену од XIII до XVIII века*; др Будимир

* Аутор је спољни сарадник *Војног дела* и самостални истраживач – мастер историчар.

Павловић, *Српски санитар на Солунском фронту и Санитетска транспортна средства у ратовима Србије од 1876 до 1918*; др Владан Ђорђевић, *Историја српског војног санитета, књига 4*; др Радмило Лазаревић, *Војносанитетски преглед за 1880*, итд.

Од извора су коришћени мемоари војводе Живојина Мишића, *Моје успомене*; новински чланак из листа *Вечерње новости* (текст Бранислава Станковића *Јуриш у славу и отаџбину* који је објављен као додатак 1988. године поводом седамдесет година од формирања Југославије); чланци из *Ратног поменика*, листа народне захвалности од 1937. до 1940. године; предавање др Владана Ђорђевића из 1876. године под називом *Црвени крст на белој застави*; документи Министарства војног (одбране) Србије под именом *Правило за војне болнице са изменама и допунама*; *Упут за дезинфекцију и Привремени упут за ратну санитарску службу*; документ Министарства војног (одбране) Француске који се зове *Здравствени савети војнику*; као и чувени документ, тј. историјски извор *Хиландарски медицински кодекс*, и др.

Дело је писано упоредо на српском и македонском језику и чине га два поглавља која имају много мањих целина.¹ Прво поглавље носи назив *Мала држава Србија у ратовима од 1912. до 1918. године* (мак. *Малата држава Србија во војните од 1912. до 1918. година*). У њему аутори најпре пишу о склапању балканског савеза против Турске,² о ратним плановима Србије за Први балкански рат (1912–1913)³, као и о самом рату, тј. о биткама које је српска војска водила против турских снага (Кумановска битка, битке код Присада, Алинаца и Бакарног Гумна код Прилепа, Битољска битка, Опсада Скадра и Опсада Једрена). Затим говоре о Другом балканском рату (1913)⁴ који су Србија, Грчка, Црна Гора, Румунија и Турска водиле против Бугарске и описују Брегалничку битку. Следи описивање узрока избијања Првог светског рата (1914–1918),⁵ као и битака српске војске које су вођене против аустро-угарских, немачких и бугарских трупа и других догађаја између битака. Тако су представљени Церска битка, Битка на Дрини и Сави, Колубарска битка, затишје од краја 1914. до краја 1915. године, борбе крајем 1915. и повлачење српске војске и дела цивилног становништва преко Црне Горе и Албаније 1915–1916. године, опоравак на Крфу и другим местима где је српска војска боравила у првој половини 1916. године. Описује се и почетак и ток борби на Солунском фронту, после чега следе описи Горничевске, Кајмакчаланске и Прве битке у луку Црне Реке (све су се одиграле у другој половини 1916. године).⁶ Аутори наводе и борбе у 1917. години, описују ситуацију у позадини Солунског фронта 1917–1918, као и борбе и пробој Солунског фронта 1918. године.

¹ Каталогизација ове књиге урађена је у Националној и универзитетској библиотеци „Свети Климент Охридски“ у Скопљу (Скопје), која је централна народна библиотека у Македонији.

² Склопиле су га Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка.

³ Први балкански рат трајао је од 8. октобра 1912. до 30. маја 1913. године. Србија се у њега укључила 17. октобра 1912. године.

⁴ Други балкански рат је трајао од 29. јуна до 10. августа 1913. године.

⁵ Први светски рат је трајао од 28. јула 1914. до 11. новембра 1918. године.

⁶ Постојала је и Друга битка у луку Црне Реке која се одиграла у првој половини 1917. године, али је аутори нису описивали, јер у њој нису учествовале српске трупе.

Друго поглавље аутори су назвали *Санитетска транспортна средства Србије од 1912 до 1918 године* (мак. *Санитетски транспортни средства на Србија од 1912 до 1918 година*) у којем Радивојевић, Страхињић и Миновски обрађују тежишну тему свог рада. У овом поглављу читаоцима се најпре скреће пажња на појам и значај ратне ургентне медицине, а затим се пише о специфичним условима медицинског рада у рату, организацији збрињавања повређених, санитарским евакуацијама, транспортним траумама и средствима, претранспортној припреми и најчешћим грешкама у њој. После овог општег дела прелази се на опис обезбеђивања санитарског кадра, материјала и средстава у Србији у XIX веку и непосредне припреме и организацију војног санитета Србије пред избијање Првог балканског рата 1912. године. Аутори се затим баве радом тзв. „Болнице шкотских жена” у Србији у Првом светском рату и њеним сувоземним транспортним средствима, српским војним санитарским возовима⁷ и њиховој употреби у Српско-бугарском рату (1885–1886), балканским ратовима (1912–1913) и Првом светском рату (1914–1918), као и радом дезинфекционих војних возова у време велике епидемије тифуса – пегавца у Србији, крајем 1914. и почетком 1915. године.

У наставку овог поглавља аутори говоре о томе како је, у ратовима 1912–1918, вршена организација транспорта рањеника и болесника и које су личности биле највише заслужне за то, како се војни санитар боррио против епидемије колере у време Другог балканског рата, каква је била организација и рад српског војног и цивилног санитета пред и током прве ратне (1914) године у Првом светском рату, као и током епидемије тифуса – пегавца 1914–1915. Такође, описује се рад санитета током борби 1915. године и повлачење кроз Црну Гору и Албанију 1915–1916,⁸ као и санитарска средства која су служила за транспорт воденим путем.⁹ Након тога, описују се Битољске војне болнице, наводе сведочанства др Арчибалда Рајса о санитарском транспорту на Солунском фронту у околини Битоља и рада српског и бугарског војног санитета и транспортних средстава на тлу данашње Републике Македоније у време ратова од 1912. до 1918. године. Затим се описује рад страних војних мисија у Србији од 1912. до 1918 – Санитетске мисије хрватских добровољаца, Британске санитарске мисије, Мисије Руског црвеног крста и Шкотске мисије („Болница шкотских жена“ међу којима је најпознатија била „Болница лејди Пеџет“ звана још и „Paget Unit”). На самом крају књиге описан је рад српског војног санитета и његова транспортна средства на Солунском фронту од 1916. до 1918. године.

Ова књига може побудити интересовање људи који се желе упознати и са неком другом страном ратова 1912–1918, а не само са биткама, ратним операцијама и сличним догађајима. Тим пре јер се о теми обрађеној у овој књизи не зна много у српској (а и шире на јужнословенским просторима) научној, културној и медицинској

⁷ Први такви возови у Србији формиран су током Српско-бугарског рата који је трајао од 14. новембра 1885. до 2. марта 1886. године.

⁸ Аутори читаоцима скрећу пажњу да је тада српски војни санитар, транспортовао рањенике ваздушним путем, авионима, што је био први такав случај забележен у свету. Данас је пракса транспортовања рањеника ваздухопловним средствима уобичајена пракса.

⁹ Аутори су овом приликом описали и то како је српска војска користила бродове и шлепове за превоз рањеника не само у Првом светском (28. јул 1914 – 11. новембар 1918), већ и у Првом (30. јун 1876 – 28. фебруар 1877) и Другом (13. децембар 1877 – 3. март 1878) српско-турском рату.

јавности. Ипак, аутор овог приказа има и одређене примедбе на ову књигу. Прва је да су аутори овог дела превише простора дали општепознатим догађајима (битке и војне операције) у првом поглављу књиге, што је донекле оптеретило саму главну тему из другог поглавља. Друга примедба односи се на много словних грешака у првом поглављу, у тексту на српском језику, што је велика грешка лектора и коректора, тако да је, за оног ко разуме, боље прво поглавље читати на македонском језику. Међутим, и поред свега, књига је хвале вредан напор и представља допринос изучавању историје српског санитета и његових транспортних средстава, па се препоручује читаоцима. се Може се набавити у Републици Македонији,¹⁰ у граду Битољу, у Српско-македонском друштву „Срма“ које је и издавач ове књиге.

Након главног текста књиге следи текст рецензије дела коју је написао историчар и књижевник из Новог Сада др Милан Мицић, а након тога седи списак извора и литературе. Књига је технички добро опремљена и садржи велики број црнобелих фотографија, цртежа, мапа и факсимила докумената. Објављивање књиге финансијски је потпомогла Управа за сарадњу са дијаспором и Србима у региону Министарства спољних послова Републике Србије. Штампана је у тиражу од 500 примерака.

¹⁰ Аутору овог приказа није познато дали се може набавити и у Републици Србији.